

- Aanwezig** : A.W.W.M. Biegstraaten (TUD); F. Blokland; P. Bloemen (TUE); T. Bloo (Jonge Onderzoekers); E.P.M. Boets; J. Braams (PTT); L. de Coninck (de Kraal); W. Dol (RUG); W. Dolman (Hogeschool Amsterdam); W. van Dongen (Inter. Documentation Company); P. Eilers (DCMR); B.C.W. van Engelenburg (RUU); E.J. Evers (RUU); E. van Eynde (UR); C.M. Fortuin (Hogeschool Gelderland); E. Frambach (RUG); J. de Gast (Scan Laser); M. van Geest (CAWCS); F. Goddijn; W.J. van de Guchte; H. de Haan (TUD); G. Haenen (Philips Nat Lab); S. van Harreveld (Actual Business Group); R. van der Heijden (Hogeschool Utrecht); A. Heijs (Staring Centrum); B. IJff (Scan Laser); A. de Jong (RUU); B.J. de Jong (Kluwer); W.J. Karman (KUN); A. Kattenberg (KNMI); H. van Krimpen; N.S. Kroonenberg (RUG); M.J. Krugers (Technical Marketing Consulting); C.G. van der Laan; H.A.N. van Maanen; H. van der Meer (UvA); W.A.M. Nijenhuis; G.J.H. van Nes (ECN); A. van der Neut (ElectroGIG); R.D.A. Pauly (RL); J. Pijnenburg (KUB); F. Poppe (SWOV); N.A.F.M. Poppelier (Elsevier); J. Renkema (Theol. Univ.); R. van Rijn (Philips Nat. Lab.); R. Smedinga (RUG); P. van Summeren); P. Tutelaers (TUE); P. Vanoverbeke; E.J. Vens (RUG); J.W. de Vries (KNMI); J.E. van Weerden (RUU); F. van de Wiel (CWI); J.J. Winnink; R.H.J. Wonnink.
- Notulist** : Jos Winnink

1 Opening

Om ongeveer 10:15 heet voorzitter Kees van der Laan de aanwezigen van harte welkom op deze lustrumbijeenkomst bij het KNMI. Hij deelt mee dat vanwege het feit dat Theo Jurriens verhinderd is, diens plaats in het middagprogramma zal worden ingenomen door Johannes Braams met een voordracht onder de titel 'Writing Reports with more than a 100 people', die hij samen met een collega op de TeX Users Group-bijeenkomst in Portland in juli 1992 heeft gehouden.

Vervolgens vraagt de voorzitter om enkele momenten van stilte om zo Huub Mulders, oud NTG-bestuurslid, te herdenken die aan de gevolgen van een ernstige ziekte is overleden.

Hierna opent hij de bijeenkomst.

2 Verslag van de NTG-bijeenkomst van 19 november 1992

pagina 1: Jules van Weerden merkt op dat hij bij de RUU werkt en niet bij de RUG zoals is vermeld.

3 Ingekomen stukken en Mededelingen

De volgende mededelingen worden gedaan:

- Berichten van verhindering ontvangen van de volgende leden:
A. Al-Dhahir, P.J. Braakman, M.W. Clark, R. van Drunen, E.G.M. Embsen, F. Eijgenraam, B.H. Haselman, S.J. Hogeveen, T.A. Jurriens, G. Kiers, J.

- Koenders, D.A. van Leeuwen, W. Smit, en E. Ulijn.
- Van verschillende buitenlandse zusterverenigingen zijn weer tijdschriften ontvangen. Deze liggen op de leestafel ter inzage.
- Er is een felicitatiebrief van Christina Thiele, de voorzitter van TeX Users Group, binnengekomen. Deze wordt door de voorzitter voorgelezen en zal integraal in MAPS 93.2 worden opgenomen.
- De secretaris merkt op dat hij de volgende zaken heeft meegenomen, die voor belangstellenden te koop zijn:
 - De originele versie van de syllabus van David Salomon voor de weggeefprijs van f 10,-. Er zijn nog slechts enkele exemplaren.
 - De volledig herziene versie van de syllabus van David Salomon voor de veeleisende TeXer voor de prijs van f 50,-. Maar dat is dan ook een boekwerk van meer dan 500 pagina's met hoogstaande TeX-informatie.
 - De PR-set, waarvan alle leden inmiddels een exemplaar hebben gehad. Extra exemplaren zijn voor de prijs van f 2,50 te koop.
- Voorts wordt medegedeeld dat vrijwilligers altijd nodig zijn. Met name wordt gedacht aan het bemensen van de NTG-winkel.
- Het thema van de najaarsbijeenkomst zal in het teken staan van de (TeX-)gebruikersomgeving.
- Genoemd wordt het TeX-manual dat op de leestafel ter inzage ligt en waarvan een kleine oplage voor de vrije verkoop beschikbaar is.

Editors van deze MAPS zijn: Wietse Dol, Gerard van Nes en Jos Winnink.

Het verslag van de NTG bijeenkomst op 10 juni 1993 is (in concept) begin juli 1993 via e-mail of via de post reeds gestuurd naar alle NTG leden.

4 NTG-jaarvergadering

4.1 Algemeen

Jaarverslag van de secretaris

Nico Poppelier merkt op dat op pagina 17 van de MAPS onder diversen zijns inziens ook had moeten worden opgenomen dat twee leden van de *NTG* zitting hebben in de BOD van T_EX Users Group. Te weten Kees van der Laan uit hoofde van zijn functie als voorzitter van de *NTG* en Nico Poppelier, die door de leden van T_EX Users Group in die functie is verkozen. Voorts merkt hij op dat Victor Eijkhout *Associate Editor* van *The T_EXbook* is.

Er zijn verder geen opmerkingen bij het jaarverslag van de secretaris en aldus wordt het goedgekeurd.

Jaarverslag van de penningmeester

De penningmeester deelt mee dat er een foutje is geslopen in het gepubliceerde verslag. In tabel 1 op pagina 18 van de MAPS wordt een saldo vermeld van *f* 1558,47; dit moet echter *f* 558,47 zijn.

Van de kant van de vergadering zijn er geen opmerkingen of vragen bij dit jaarverslag en aldus wordt het goedgekeurd.

Verslag van de kascontrolecommissie

De kascontrolecommissie meldt dat zij de boeken en bescheiden heeft gecontroleerd en in orde heeft bevonden. Zij stelt voor om de penningmeester te dechargeren voor het gevoerde financiële beleid.

De vergadering keurt het verslag van de kascontrolecommissie goed en neemt het voorstel, om de penningmeester te dechargeren, over.

Vaststelling van nieuwe kascontrolecommissie

Jules van Weerden blijft aan als lid. Andrea de Leeuw van Weenen treedt evenwel af. Wietse Dol stelt zich beschikbaar en wordt vervolgens gekozen.

Bestuursverkiezingen

Theo Jurriens treedt af en stelt zich niet herkiesbaar. Het bestuur heeft Erik Frambach bereid gevonden om in het bestuur zitting te nemen. Johannes Braams treedt af maar heeft zich wel herkiesbaar gesteld.

Bij het bestuur zijn geen tegenkandidaten binnengekomen, zodat bij acclamatie zowel Erik als Johannes verkozen zijn.

Tijdens de behandeling van dit punt komt de organisatie van de financiële administratie even aan de orde. Sacha van Harreveld biedt de mogelijkheid aan om de administratie op den duur met behulp van een professioneel administratieprogramma te doen. Het bestuur en met name de penningmeester zullen dit aanbod serieus bezien.

Tevens wordt medegedeeld dat Philippe Vanoverbeke is benoemd tot *België-commissaris* om de contacten met de Vlaamse leden te verstevigen.

4.2 NTG-Werkgroepen

Communicatie

Evert Jan Evers heeft medegedeeld dat hem de tijd ontbreekt om het beheer van de LISTSERVER verder uit te voeren. Jules van Weerden is bereid gevonden om deze taak op zich te nemen.

Educatie

De taakstelling van deze werkgroep is in de loop jaren wat gewijzigd. Zo is de taak van de werkgroep, *het bijhouden van een lijst van docenten*, inmiddels feitelijk overgenomen door TEX-NL. Wanneer er een vraag naar docenten is wordt deze op TEX-NL gezet en de ervaring tot op heden is dat in alle gevallen een oplossing is gevonden. Tevens heeft de TUE haar cursussen opengesteld voor externe cursisten.

Dit alles neemt niet weg dat de overige taak *het in opdracht van het bestuur van de NTG organiseren van cursussen* blijft bestaan.

Werkgroep 13

Piet Tutelaers is bezig om, op basis van het nieuwe *groene boekje*, afbreekpatronen voor 8-bits T_EX samen te stellen. Het ligt in de bedoeling om het aan te bieden in een *totaal* pakket onder andere in combinatie met de DC-fonts. Deze activiteiten vinden plaats in het kader van een T_EX Users Group-werkgroep die onder voorzitterschap van Yannis Haralambous staat.

4.3 Reisfonds TUG-bijeenkomsten

Bij T_EX Users Group bestaat reeds geruime tijd de mogelijkheid om in sommige gevallen subsidie te verkrijgen voor deelname aan T_EX Users Group-bijeenkomsten. Echter met ingang van dit jaar is er werkelijk sprake van een *fonds*.

Het bestuur van de *NTG* heeft nagegaan of het mogelijk is om bedragen geormerkt in dit fonds te storten. Deze mogelijk bestaat inderdaad. Het bestuur heeft daarop besloten om een bedrag van *f* 1500,- te schenken met als doel om personen van de Poolse gebruikersgroep (GUST) aan de T_EX Users Group-bijeenkomsten te laten deelnemen. Geld dat niet gebruikt wordt blijft staan tot een volgende gelegenheid.

Als tegenprestatie wordt verwacht dat (en dat is reeds toegezegd) er door de persoon/personen zowel naar de leden van de GUST als naar de *NTG* toe wordt gecommuniceerd. Dit om te voorkomen dat het geld in een *zwart gat* verdwijnt.

Uit de vergadering komt de vraag naar voren of het geormerkt schenken van geld in een fonds niet haaks staat op het feit dat een commissie bepaalt wie wel en wie geen geld krijgt? En bestaat niet het gevaar van vriendjespolitiek?

De voorzitter antwoordt dat de redenen voor het oormerken zijn:

- Zicht houden op de besteding van het geld. Het fonds als zodanig bestaat pas sinds dit jaar en heeft (nog) geen eigen bestuur. Op dit moment worden de aanvragen beoordeeld door het organisatiecomité.
- Door de bidirectionele contacten tracht het bestuur van de NTG te bereiken dat het geld ten goede komt aan de lokale gebruikersgroep.

De vergadering gaat met het gevoerde beleid akkoord onder de opmerking, dat wanneer het om voorzienbare (structurele) uitgaven gaat, deze in de toekomst zullen worden opgenomen in de begroting.

4.4 L^AT_EX-3.0 project

In maart 1993 is er in Mainz een bijeenkomst geweest van het L^AT_EX-3.0 project. Ondermeer Johannes Braams was daar aanwezig. Tijdens deze bijeenkomst is er gesproken over conceptuele zaken die de basis van dit project (zullen) vormen. Ook Nico Poppelier volgt dit project van nabij.

Er zijn afspraken gemaakt hoe het onderhoud van L^AT_EX in de toekomst en ook nu moet worden georganiseerd. Er wordt naar gestreefd om ten hoogste twee keer per jaar met een nieuwe versie te komen. Er is/komt een apart mail-adres voor het melden van bugs.

Besproken is ook of er een L^AT_EX-2.10 (of 2.9⁺) moet komen waarin alvast enkele nieuwe ontwikkelingen zoals het Nieuwe Font Selectie Schema zijn aangebracht.

Inmiddels zijn er ook al contacten geweest met Leslie Lamport en Addison-Wesley.

Wat betreft de tijdplanning kan worden opgemerkt dat het zeker is dat L^AT_EX-3.0 er dit jaar niet zal zijn. Maar daar staat tegenover dat men van mening is dat het er toch wel binnen twee jaar zou moeten komen. Deze zomer zal er vermoedelijk een Franse student enige maanden *full-time* aan het project mogen/kunnen werken.

L^AT_EX 2.9⁺ kan er mogelijk aan het eind van dit jaar (1993) zijn. Een nadeel is dat er dan mogelijk door gebruikers twee keer in twee jaar moet worden geconverteerd.

SLI_TE_X zal vermoedelijk als afzonderlijk produkt verdwijnen.

Op de T_EX Users Group-bijeenkomst in ASTON (26–30 juli 1993) moet de situatie met betrekking L^AT_EX-3.0 en de doelstellingen duidelijk worden.

Sacha van Harreveld vraagt of er gedacht wordt aan het ondersteunen van kleur in L^AT_EX-3.0. Hierop is het antwoord bevestigend.

Hans van der Meer vraagt of er geen *outline* van L^AT_EX-3.0 kan komen.

De komende T_EX Users Group-bijeenkomst zou daar meer informatie over moeten geven, want L^AT_EX-3.0 staat daar uitgebreid op de agenda.

Evert Jan Evers verzoekt om dit onderwerp op de jaarsbijeenkomst weer aan de orde te stellen. *Zowel Nico Poppelier als Johannes Braams verklaren zich hiertoe bereid.*

Nico Poppelier merkt op dat de manier waarop de NTG op dit moment geoormerkt subsidies verleent zijn instemming heeft omdat je op deze manier voorkomt dat het geld op een ongecontroleerde manier verdwijnt.

Piet Tutelaers stelt, refererend aan de opmerkingen afgelopen week op de TEX-NL discussielijst, de vraag: *‘Hoe belangrijk is L^AT_EX voor de NTG?’* Hij merkt op dat zeker in zijn omgeving T_EX niet gebruikt zou worden als L^AT_EX er niet geweest was. Hij voelde zich op zijn ziel getrapt door het stukje *‘Van de Voorzitter’* in de MAPS. Piet vindt dat de NTG het project zwaar moet steunen. *T_EX is geen eenvoudige taal dus L^AT_EX is belangrijk voor velen.*

De voorzitter antwoordt dat het niet ging om de vraag of L^AT_EX belangrijk was maar om enkele kanttekeningen te zetten. Tot op heden is er, althans voor de buitenwacht, nauwelijks zicht op het L^AT_EX-3.0-project. Tevens moet men zich afvragen waarom men van Knuth (lees: plain T_EX + boeken van Knuth) afwijkt voor er iets nieuws wordt bedacht.

Piet denkt dat het overgrote deel van de leden L^AT_EX gebruikt en niet *plain* T_EX. Geld is vermoedelijk wel te krijgen als maar duidelijk is waarvoor. In feite was er aan de TUE de bereidheid om financiële middelen te verstrekken als men zicht had gehad op het project. Hij vraagt zich af wat het perspectief is als het L^AT_EX-3.0 project niet slaagt.

Sacha van Harreveld merkt op dat de uitgeverwereld niet zit te wachten op L^AT_EX, maar wel om flexibele hulpmiddelen. Zij ziet op dit moment twee nadelen voor L^AT_EX gebruik:

- Er is (nog) geen versie voor MS-Windows.¹
- De ondersteuning voor kleuren is niet aanwezig.²

Hans van der Meer *‘L^AT_EX 2.9 is slecht gedocumenteerd, zodat wijzigen niet/nauwelijks mogelijk is. De waarde van L^AT_EX-3.0 zou moeten liggen in de oplossing van dit documentatie-probleem. Het L^AT_EX-3.0 project is nu al zo lang op weg dat je wel eens iets wilt zien.’*

Phons Bloemen meldt dat de IEEE een speciale *style file* heeft gemaakt voor zo’n 40 van haar tijdschriften. Voorts is van de elektronisch aangeleverde artikelen ongeveer 40% in L^AT_EX.

¹ Enkele commerciële implementaties, waaronder TurboT_EX en Scientific Word (zie MAPS 92.2), bieden een MS-Windows versie aan.

² Er bestaan in elk geval in combinatie met DIVPS (van Tom Rokicki) mogelijkheden om kleur aan een (L^A)T_EX bestand toe te voegen, waarbij het resultaat uiteindelijk op een PostScript apparaat moet worden afgedrukt.

Nico Poppelier merkt op dat Elsevier Science Publishers voor een dertigtal tijdschriften publikaties in L^AT_EX accepteert. Voor sommige tijdschriften wordt 90 à 95% van de artikelen in L^AT_EX aangeboden.

Conclusie: Het bestuur zegt toe om te trachten zicht te krijgen op het gebruiksprofiel van de leden. Zij denkt dit te doen door middel van een enquête onder de leden.

Ook zal geprobeerd worden om helderheid te krijgen rond het L^AT_EX-3.0 project.

5 Rondvraag en Sluiting

Nico Poppelier raadt de voorzitter aan om voorzichtig te zijn met het uitspreken van persoonlijke meningen in een MAPS artikel met als titel ‘*Van de Voorzitter*’.

Je spreekt min of meer namens het bestuur, met name in het buitenland denkt men hierover wat formeler.

De voorzitter deelt mee dat hij van mening is dat hij zijn persoonlijke mening in een dergelijk stuk kan uiten als het maar duidelijk is dat het om zijn eigen mening gaat. En in het bedoelde stukje was het volgens hem duidelijk. Overigens is het ‘*Van de Voorzitter*’ met opzet in het Nederlands gesteld omdat het vanuit een Nederlandse achtergrond bezien moet worden. Het is een opinierende rubriek, als zodanig opgesteld en bedoeld. Hierbij worden feiten aangevuld met de persoonlijke mening van de voorzitter en eventueel met relevante meningen van anderen voorzover die aan hem bekend zijn.

Opgemerkt wordt nog dat het er niet om gaat iemand de mond te snoeren, maar louter om naar buiten geen verkeerde indruk te wekken.

Het bestuur en de redactie van de MAPS zullen zich nog eens over dit probleem buigen.

Omstreeks 12:00 wordt de ledenvergadering gesloten.

6 Voordrachten

Op het programma staan de volgende voordrachten:

- Kees van der Laan: ‘*NTG’s lustrum: terug- en (interactief) vooruitblik*’;
- Frank Blokland: ‘*De harmonieleer van het schrift*’;
- Rein Smedinga: ‘*Ervaringen met het maken van boeken via L^AT_EX*’;
- Johannes Braams: ‘*Writing reports with more than 100 people*’;
- Huib van Krimpen: ‘*Het boek is een heel nuttig hulpmiddel*’.

Vanwege een klein technisch/akoestisch probleem wordt de volgorde van de lezingen van van Krimpen en Blokland omgewisseld.

6.1 Kees van der Laan

De voorzitter van de NTG staat stil bij 5 jaar NTG, de verworvenheden en de toekomst.

Sinds haar ontstaan is de NTG uitgegroeid tot een vereniging met meer dan 200 leden. Er zijn ongeveer 35 instituten lid van de NTG. De groei van de vereniging wordt ondermeer geïllustreerd door de groei in omvang van de MAPS, de meest recente uitgave telt ruim 230 pagina’s.

Het gecombineerde NTG/T_EX Users Group-lidmaatschap is twee jaar geleden tot stand gekomen.

Zowel binnen de vereniging als in combinatie met buitenlandse zusterverenigingen vinden vele activiteiten plaats.

Met het oog op de toekomst zijn er nog steeds vrijwilligers nodig voor diverse werkzaamheden, zoals ondermeer voor de ontwikkeling van een MAPS-stijl, het samenstellen van een PD PC-set en contacten met beroepsgroepen van wetenschappers.

De NTG blijft met een kritisch oog kijken naar de ontwikkelingen, die op ons afkomen.

Vervolgens wordt het woord gegeven aan Frans Goddijn, die in samenwerking met Henk de Haan een *bulletin board* (NTG’s Bulletin Board FGBBS) heeft opgezet dat inmiddels zo’n twee maanden functioneert. Het *bulletin board* mag zich verheugen in een levendige en groeiende belangstelling.

Op dit moment wordt gezocht naar een goede mogelijkheid om *mail* (en in het bijzonder TEX-NL) te kunnen uitwisselen tussen FGBBS-gebruikers en gebruikers aangesloten op het *internet*. Vanuit de zaal worden diverse mogelijkheden aangedragen. Contacten worden direct gelegd. Besloten wordt dat het bestuur zal bezien hoe en in welke mate de NTG dit belangrijke initiatief kan steunen.

6.2 Frank Blokland

Frank begint zijn voordracht met de opmerking dat hij T_EX en aanverwante programmatuur nauwelijks kent. Hij heeft besloten om ter plekke lid te worden van de NTG.

Tevens vraagt hij zich af of twee kenmerken wel in het voordeel van T_EX zijn. Hij noemt:

- De zo geroemde stabiliteit. Hij kan zich niet voorstellen dat in een tijd dat gebruikers gewend zijn aan het minstens één keer per jaar installeren van een nieuwe versie van de programmatuur om zo te voldoen aan hun eisen, de stabiliteit en de onveranderbaarheid van T_EX een voordeel is.
- De gebruikers interface is er één uit 1978 en niet een *grafische* zoals inmiddels vaak gebruikelijk is.

Hij laat overigens de mogelijkheid open dat hij zijn mening zal moeten herzien wanneer hij T_EX en aanverwanten beter kent. Na deze inleiding vervolgt hij met zijn feitelijke lezing.

De vorm van een letter wordt niet zozeer bepaald door de gebruikte techniek als wel door de omgeving waarin

de letter is geplaatst. In principe zijn de meeste/alle lettertypes afgeleid van 16^e-eeuwse letters.

Letters zijn te beschouwen als eenvoudige blokkedozen, je moet alleen weten hoe ze in elkaar zitten.

Letters zijn te verdelen in:

- romeinen,
- cursieven,
- kapitalen.

Hierbij moet worden opgemerkt dat cursieven geen *scheve* romeinen zijn en voorts dat de Romeinen zelf geen fraaie letters maakten, een enkele uitzondering daargelaten. Zo bestaat een romein uit alleen neerhalen en een cursief uit zowel ophalen als neerhalen.

Het doel van letters is om informatie over te dragen en om daarvoor geschikt te zijn zullen ze aan een aantal eisen moeten voldoen. Deze eisen worden mede bepaald door de *omgeving* waarin de informatieoverdracht zal moeten plaatsvinden. Zo zal de belettering van een herdenkingsmonument anders zijn dat die van een telefoonboek.

Als voorbeeld van het feit dat letters door de tijd heen nauwelijks veranderen, kan de Times Roman worden genomen. Deze letter die *modern* wordt gevonden lijkt sterk op de Plantin, die op zijn beurt veel weg heeft van de letters zoals ze gesneden zijn door Jean Jannon in de 16^e-eeuw. De Times Roman loopt even breed als de Plantin. Op details na zijn beide letters identiek ondanks het verschil in ouderdom.

De invloed van de te gebruiken techniek vinden we terug in de detaillering van de letter en niet in de vorm.

Het ontwikkelen van een letter of een gehele familie van letters is een tijdrovende en dus dure aangelegenheid. Ook het digitaliseren van bestaande lettertypes is niet eenvoudig. Helaas gebeurt het maar al te vaak dat letters *slordig* worden gedigitaliseerd.

In de praktijk blijkt óók dat bijvoorbeeld in PostScript niet voldoende lettertekens in een *font* kunnen worden opgeborgen. Op dit moment wordt door Apple getracht om dit probleem voor TrueType op te lossen.

6.3 Rein Smedinga

Rein stipte enkele problemen aan die worden ondervonden wanneer een boek gemaakt wordt met L^AT_EX. Problemen die hij ondervond waren ondermeer:

- Het opnemen van PASCAL programma's in de tekst op een voor hem welgevallige manier.
- Het maken van een index.
- Ervoor zorgen dat niet voortdurend de gehele T_EX-source verwerkt moet worden, maar dat ook gewerkt kan worden met gedeelten van de tekst, zoals een hoofdstuk.

6.4 Johannes Braams

Johannes gaf een uiteenzetting hoe men er in geslaagd is om voor een 350-tal projecten de maandelijkse rapportage te automatiseren en in een vast keurslijf van een typografische stijl te gieten.

Hiertoe kan de gebruiker tekst aanleveren (of *mailen*), zowel in ASCII als gelardeerd met L^AT_EX commando's. Deze tekst wordt door een *mail server*, geheel automatisch, verwerkt tot het uiteindelijke rapport.

De rapporten vinden hun oorsprong op een aantal verschillende platforms van PC tot mainframe en worden met een variëteit aan *editors* gemaakt.

6.5 Huib van Krimpen

Deze typograaf is ondermeer bekend van zijn boek '*Boek over het maken van boeken*'. Dit boek is niet alleen vanwege de informatie maar zeker ook vanwege de typografische vormgeving zeer de moeite waard.

De titel zoals aangegeven op de agenda '*Het boek is een heel nuttig hulpmiddel*' was een werktitel, die ontstond, in de veronderstelling dat het boek verdedigd zou moeten worden tegenover een menigte ongeletterden. Toen duidelijk werd dat de situatie een weinig anders lag leek een zin uit een gedicht van Albert Verwey '*Ik ben een leek en vrij van pijnlijk weten*' een betere titel.

Iemand koopt in het algemeen geen boek om de typografie maar om de inhoud. Een typograaf heeft tot taak de auteur te dienen om zijn informatie te verspreiden.

Het gebruik van de computer (*het gehoorzame hondje*) dreigt te leiden tot een verwaarlozing van de kwaliteit van de typografie. Daarentegen kan de computer soms onnodige (slordigheids)fouten voorkomen. Om aan te geven waartoe een typograaf in staat is en waar een computer zijn belofte (nog) niet heeft waargemaakt zullen een drietal typografische probleemgebieden de revue passeren.

De uitgangspunten van goede typografie en goed drukwerk willen we vasthouden.

Het (super)hoerejong

Het hoerejong (de uitgangsregel van een alinea boven aan een pagina) is een typografisch ongewenste situatie. Om van de extreme vorm, *het superhoerejong*, (de laatste lettergreep van het laatste woord van de uitgangsregel van een alinea boven aan een pagina) maar niet te spreken.

Handzeters konden deze situatie vermijden door de woordspaties te veranderen. Door woordspaties te verkleinen dan wel te vergroten kon geprobeerd worden om het hoerejong te voorkomen.

Noten

Noten zijn vervelende elementen, die in wetenschappelijke teksten voorkomen. Het probleem is dat de noten uit een kleiner corps worden gezet dan de hoofdtekst en derhalve ook met een kleinere interlinie.

Een computer zou dit alles keurig kunnen uitrekenen. Maar wat moet er gebeuren als drie regels voor het einde van een pagina er een noot komt die 10 regels lang is?

De oplossing die soms wordt gekozen om de noten te verzamelen aan het eind van een hoofdstuk of zelfs aan het eind van een boek verdient geen voorkeur en wel om ondermeer de volgende redenen:

- het leidt tot nummers van twee, drie en mogelijk zelfs vier cijfers;
- de lezer moet voortdurend bladeren tussen de hoofdtekst en het gedeelte met de noten.

Verklarende noten daarentegen kunnen vaak heel goed in de hoofdtekst worden verwerkt.

Het afbreken van woorden

Het probleem van het automatisch correct afbreken van woorden is nog steeds niet opgelost. Wanneer er in een tekst veel foutieve afbrekingen voorkomen irriteert dat de lezer.

Een lijstje met enkele foutieve afbrekingen die de laatste maanden zijn gevonden in *de Volkskrant* en het *NRC Handelsblad*:

bruid-staart
dienstpis-tool
extra-neus
faute-uil
gek-neusd
gelegenheid-sexpositie
halfau-tomaat
ham-mondorgel
hen-nepplantage
inko-mensontwikkeling
microtek-tieten
pij-plasser
regen-tenhuis
rijst-rooksignalering
sponsorgel-den
tel-oorgang
water-snood

De oplossing van het onuitgevulde zetsel (bijvoorbeeld gepropageerd door Eric Gill in de jaren 30) verdient geen aanbeveling. Van het feit dat de regels niet evenlang zijn, heeft met name het rugwit van de linkerpagina erg te lijden. *Het is ook niet mooi!*

Verborgen afbreekpatronen worden te weinig gehanteerd.

Conclusie

De computer is geen hondje. Hondjes doen in het algemeen ook iets zinnigs. Computers kunnen slechts de

logica volgen en wijken hier niet vanaf; ook niet als er hogere belangen in het spel zijn.

Het maken van goede typografie is niet eenvoudig en dat is al enkele honderden jaren zo.

Vragen

Is het uitgevuld zetsel een modeverschijnsel?

Van Krimpen: Ik vind van niet.

Geeft het niet uitvullen van tekst deze tekst een wat minder formeel uiterlijk?

Van Krimpen: Dat is wel mogelijk, maar ik vind het niet mooi. Volgens mij is één van de verworvenheden van de typografie het uitgevulde zetsel. Overigens maakt het voor de hoeveelheid tekst die op een pagina kan niet uit of deze in vrije regelval wordt gezet of dat ze wordt uitgevuld.

In het algemeen kan een goede *copy editor* veel problemen voorkomen maar dat kost veel tijd en dus geld.

7 Volgende bijeenkomsten

De voorlopige planning van de volgende bijeenkomsten tot en met eind 1994 ziet er als volgt uit:

- **najaar 1993**
Bij Océ te Den Bosch op 18 november 1993.
Onderwerp: (L^A)T_EX Gebruikersomgevingen.
- **voorjaar 1994**
Bij de Rijksuniversiteit te Groningen.
Onderwerp: (L^A)T_EX-, METAFONT- en gereedschappen-educatie.
- **najaar 1994**
Getracht zal worden om in samenwerking met de België commissaris iets te organiseren in België.

8 Sluiting

Om ongeveer 17:30 uur wordt de dag door de voorzitter gesloten. De gastheer, het KNMI, wordt bedankt voor de genoten gastvrijheid.

Vervolgens kunnen de aanwezigen genieten van de borrel ter gelegenheid van het lustrum.

Aan het begin van de avond spoedt een deel van de aanwezigen zich naar een plaatselijke horecagelegenheid om aldaar een gezamenlijk diner te genieten.

De volgende vergadering is op:

donderdag 18 november 1993

te Den Bosch. Het thema: '(L^A)T_EX Gebruikersomgevingen'.